

Cuprins

PARTEA ÎNTĂI. MINUTUS

Cartea I. ANTIOHIA	9
Cartea a II-a. ROMA	36
Cartea a III-a. BRITANIA	109
Cartea a IV-a. CLAUDIA	141
Cartea a V-a. CORINT	177
Cartea a VI-a. SABINA	223
Cartea a VII-a. AGRIPPINA	261

PARTEA A DOUA. FIUL MEU, IULIUS

Cartea a VIII-a. POPPAEA	311
Cartea a IX-a. TIGELLINUS	356
Cartea a X-a. MARTORIL	400
Cartea a XI-a. ANTONIA	432
Cartea a XII-a. INFORMATORUL	465
Cartea a XIII-a. NEBO	499
Cartea a XIV-a. VESPASIAN	543

EPILOG	573
--------------	-----

MIKA WALTARI

ROMANUL

Memoriile lui Minutus Lausus Manilianus,
senator roman,
din anii 46-79 d.Hr.

Traducere din limba finlandeză și note
de Andreea Niță și Pólika Szász

POLIROM
2016

— Acest individ, a spus vorbitorul arătând spre unul din cei doi evrei aduși cu forța, ademenește oamenii să-l slujească pe Dumnezeu prin practici nelegiuite.

Atunci mi-am dat seama, cuprins de panică și exasperare, că până și în Corint urma să fiu implicat în disputele evreilor, și de data asta chiar în calitate de jurat. L-am privit cu atenție pe bărbatul învinuit. Era aproape chel, avea o privire așezată și urechi mari. Purta o mantie ponosită din blană de capră și afișa o atitudine semeșă.

Mi-am adus aminte că prin vis că îl mai văzusem cu mulți ani în urmă în casa tatălui meu din Antiohia. Și-atunci m-am speriat și mai tare, căci în Antiohia provocase atât de multe probleme, încât evreii care credeau în Hristos preferaseră să-l izgonească pentru a pune punct astfel disensiunilor. Însă el a continuat să dezbine comunitățile evreiești de pe alte meleaguri.

Bărbatul deschisese deja gura ca să se apere, dar Gallio, ghicind ce urma să spună, i-a făcut semn să tacă și le-a zis evreilor:

— Dacă era vorba de vreo faptă nelegiuită, v-aș fi ascultat răbdător. Dacă vă sfâdiți în privința credinței voastre și a legii iudaice, atunci e doar problema voastră. Nu doresc să judec așa ceva.

Le-a poruncit apoi să plece și s-a întors spre noi:

— Dacă le-aș da evreilor un deget, mi-ar lua toată mâna și n-aș mai scăpa în veci de ei.

Evreii și-au dat seama că se făcuseră de răs în fața romanilor și au plecat în cele din urmă făcând mare zarvă și blestemând de zor. Iritat de gălăgie, lui Rubrius i-a venit o idee:

— N-ar fi mai bine să-i grăbim puțin cu coada sulitei ca să ne asigurăm că nu se întorc să facă scandal în fața tribunalului?

— De ce să băgăm mâna în cuibul cu viespi? a refuzat ferm Gallio. N-am reuși decât să-i întărâtăm. Să ne facem că nu i-am văzut și că nu știm nimic. Singura soluție ar fi să-i izgonim pe evrei din Corint, dar, din punct de vedere financiar, orașul nu și-ar putea permite o asemenea pierdere.

Dar Gallio n-avea să scape chiar așa ușor de evrei. După încheierea ședinței de judecată, Gallio ne-a invitat din nou la masă, însă de această dată a fost absent și adâncit în gânduri. După masă, m-a luat deoparte și mi-a spus între patru ochi:

— Îl cunosc pe omul acela pe care evreii voiau să-l învinuiască. Locuiește în Corint de un an și își câștigă cinstit traiul făcând corturi. Îl cheamă Pavel. Se spune că și-ar fi schimbat numele ca să-și ascundă trecutul și că l-ar fi ales pe cel nou în cinstea guvernatorului din Cipru, Sergius Paulus¹. Învățăturile lui l-au impresionat foarte mult pe Sergius, care nu e deloc un om simplu și superstițios, deși a încercat la un moment dat să prezică viitorul în stele și i-a îngăduit unui vrăjitor să trăiască în casa lui. Așadar, Pavel nu e un om neînsemnat. Mi s-a

1. Guvernator al Ciprului în perioada împăratului Claudius, convertit la creștinism de Apostolul Pavel. Este menționat în Faptele Apostolilor.

părut că ochii lui pătrunzători mă sfredelau și priveau prin mine văzând o altă lume atunci când stătea fără teamă înaintea mea.

— E cel mai recalitrant dintre evrei, am izbucnit eu fără să mă gândesc. Când eram copil, în Antiohia, a încercat să-l ademenească și pe tata în intrigile evreilor.

— Cred că erai prea tânăr la vremea aceea ca să poți înțelege învățăturile lui, a spus plin de tact Gallio. Înainte să vină în Corint, se spune că a predicat în piața publică din Atena. Atenienii l-au ascultat și chiar i-au îngăduit să predice și altă dată. N-oi fi tu mai înțelept decât ei. De fapt, a adăugat el, mi-ar plăcea foarte tare să-l invit aici, în secret, la un moment dat ca să aflu mai multe despre învățăturile lui. Dar, dacă s-ar ști, ar da naștere multor bârfe și evreii bogați din Corint s-ar simți jigniți. Trebuie să par absolut nepărtinitor. Din câte am auzit, Pavel și-a înființat propria sinagogă, lângă sinagoga evreilor, și se deosebește în chip plăcut de ei, deoarece îi primește pe toți cei care vin să-i asculte predicile și chiar îi preferă pe greci în locul evreilor.

Era evident că Gallio reflectase îndelung asupra acestor lucruri, de vreme ce a continuat pe același subiect:

— Când eram la Roma, n-am crezut o iotă din povestea aia stupidă despre Chrestus, sclavul fugar. Trăim vremuri în care rațiunea se clatină. Ca să nu mai vorbim de zei, care sunt doar niște plăsmuiri născocite pentru bucuria oamenilor simpli. Dar nici înțelepciunea nu-l poate face pe om mai bun și nici pacea în suflet nu o aduce. Am văzut asta în cazul stoicilor și al epicurienilor. Poate acest biet evreu chiar a descoperit vreun secret divin. Altfel de ce ar stârni învățăturile lui așa multe certuri, ură și invidie în rândul evreilor?

Nici nu mai are sens să reproduc restul aiurelilor lui Gallio. În cele din urmă, mi-a dat un ordin:

— Du-te și află mai multe despre învățăturile acestui om, Minutus. Ești cel mai în măsură să faci asta, deoarece îl știi încă din vremea copilăriei tale petrecute în Antiohia. În plus, ai deja destule cunoștințe despre Iahveh al evreilor, despre obiceiurile și legea lor. Am auzit că tatăl tău era renumit în Antiohia, pentru că mijloca cu succes conflictele dintre evrei și consiliul orașului.

Căzusem în capcană și toate protestele mele s-au dovedit zadarnice, căci Gallio părea surd la ele.

— Trebuie să-ți învingi prejudecățile, mi-a spus. Dacă dorești să urmezi calea adevărului, trebuie să fii sincer, în măsura în care ți-o permite funcția. Ai destul timp la dispoziție. Și, oricum, există modalități mult mai rele de a-l petrece decât studierea învățăturilor acestui evreu care se dă drept mântuitor al lumii.

— Și dacă o să mă vrăjească cu puterile lui magice? am întrebat eu amărăciune.

Însă Gallio n-a considerat că întrebarea mea merita un răspuns.

Ordinul e ordin. Trebuia să-l îndeplinesc cât puteam de bine. În fond, chiar era important ca Gallio să-și facă o idee clară despre ce predica acel agitator periculos și influent. În ziua lui Saturn, m-am

imbrăcat în straie grecești, am găsit sinagoga evreilor și am intrat în clădirea de alături. Aceasta din urmă nu era o sinagogă în adevăratul sens al cuvântului, ci o casă deloc bătătoare la ochi a unui negustor de pânză, pe care proprietarul o pusese la dispoziția grupării întemeiate de Pavel.

Camera de oaspeți de la etaj era plină de oameni simpli, care așteptau cu un licăr de bucurie în priviri. Se salutau cu căldură. Și pe mine m-au primit cu aceeași amabilitate și nimeni n-a întrebat cum mă cheamă. Cei mai mulți erau meșteșugari, mici negustori sau sclavi, dar printre ei se aflau și câteva femei care purtau podoabe de argint. Judecând după hainele lor, foarte puțini erau evrei.

A sosit și Pavel, însoțit de câțiva discipoli. A fost întâmpinat cu urale întocmai ca un mesager al adevăratului Dumnezeu, iar unele dintre femei au izbucnit în lacrimi de bucurie când l-au văzut. A început să vorbească cu vocea lui puternică și pătrunzătoare, și era atât de transportat de propriile cuvinte, încât parcă emana o adiere caldă înspre mulțimea înghesuită și asudată care îl asculta mută de uimire.

Glasul lui îmi dădea fiori. Am încercat să-l ascult cu atenție și să-mi fac câteva însemnări pe o tăbliță de ceară. La început a citat din cărțile sfinte ale evreilor ca să demonstreze că Iisus din Nazaret, cel care fusese răstignit în Ierusalim, era de fapt Mesia sau Hristos, așa cum prevestiseră profetii.

Era interesant că vorbea deschis despre trecutul lui. Fără îndoială, era un om foarte inteligent, deoarece avusese privilegiul de a studia la renumita școală de filozofie din orașul lui natal, Tars, și, mai târziu, fusese școlit de profesori faimoși la Ierusalim. În tinerețe făcuse parte din Marele Sinedriu al evreilor. A spus că fusese un adept infocat al legii iudaice și li persecutasese pe discipolii lui Iisus. Chiar păzise hainele lapidatorilor, participând astfel indirect la prima execuție ilegală a unui membru al sectei săracilor, cum mai erau denumiți creștinii. Prigonise, acuzase și târâse în fața tribunalului mai mulți adepți ai noii credințe și, până la urmă, la cererea lui, i se acordase și dreptul de a-i aresta pe susținătorii lui Iisus din Nazaret care se refugiaseră în Damasc din cauza persecuțiilor.

Însă, în drum spre Damasc, i s-a arătat o lumină nepământeană care l-a orbit. Iisus însuși i-a spărut în cale, iar de atunci a devenit un alt om. În Damasc, și-a recăpătat vederea când a fost atins de un anume Anania, adept al lui Iisus din Nazaret, care nu dorise decât să-i demonstreze câtă suferință presupune slăvirea numelui Domnului.

Și a suferit mult. A fost biciuit de nenumărate ori. O dată a fost aproape ucis cu pietre. Spunea că poartă cicatricile iubirii lui pentru Hristos pe tot corpul. Cei care îl ascultau auziseră toate acestea de multe ori, însă îl urmăreau cu atâta atenție, de parcă era prima dată și, din când în când, scoteau câte o exclamație de bucurie.

Pavel le-a spus să se uite în jur și să vadă cu ochii lor că nu erau prea mulți oameni învățați, puternici sau importanți printre ei. Asta

dovedea că Dumnezeu îi alesese pe cei simpli și disprețuiți de semenii lor, căci înțelepciunea lumii acesteia e nebunie înaintea lui Dumnezeu¹.

Pavel a mai vorbit despre duhul sfânt și despre iubire, iar discursul său a fost cel mai impresionant și cel mai convingător din câte am auzit vreodată. A spus că omul trebuie să-l iubească pe aproapele său așa cum se iubește pe sine însuși și că orice lucru făcut pentru ceilalți dacă nu e făcut din iubire, nu va aduce nimănui nici un folos. Sustinea răspicat că o persoană își poate împărți toată avuția săracilor și își poate da flăcărilor propriul trup, dar dacă nu simte iubirea adevărată, sacrificiul ar fi în zadar².

Această ultimă frază mi s-a întipărit în minte. Și Gallio spusese că înțelepciunea nu-l face pe om mai bun. Am început să meditez la acest aspect și n-am mai ascultat cu atenție cuvintele lui Pavel, care au trecut pe lângă mine ca ropotul unei furtuni de vară. Cu siguranță era cuprins de exaltare și sărea de la un subiect la altul în funcție de ceea ce îi dicta duhul sfânt să zică. El însă părea să cunoască și să înțeleagă foarte bine ceea ce susținea. În privința asta, era extrem de diferit de creștinii pe care îi cunoscusem la Roma, unde unul spunea una, iar altul spunea altceva. Tot ce auzisem până atunci părea o joacă de copii în comparație cu discursul convingător al lui Pavel.

Am încercat să identific ideile principale ale predicii lui și am notat câteva chestiuni pe care intenționam să le dezbat cu el după aceea, potrivit obiceiului grecesc. Mi-a fost foarte greu, deoarece zbura ca vântul de la o idee la alta. Chiar dacă în sinea mea nu eram de acord cu el, trebuie să recunosc că nu era deloc un om neînsemnat.

Pavel și-a încheiat expunerea binecuvântându-i pe toți cei prezenți, iar unii începuseră să vorbească repede și curgător în tot felul de limbi necunoscute. Pavel i-a ascultat și a consimțit că duhul sfânt se pogorâse asupra lor, însă nu părea încântat de faptul că nu se puteau exprima pe înțelesul tuturor. Din punctul lui de vedere, era mai important să poată spune câteva vorbe cu sens prin care să-i povățuiască și pe ceilalți decât să rostească zeci de mii de cuvinte în limbi pe care nu le pricepe nimeni.

Mai mulți oameni s-au adunat în jurul lui și unii încercau chiar să-i atingă hainele ca să dobândească măcar o parte din harul lui. El răspundea răbdător la toate întrebările, dădea sfaturi tuturor, însă în cele din urmă a obosit. Obrajii lui până atunci roșii de la flacăra mistuitoare a duhului sfânt au devenit dintr-odată livizi și parcă i se lăsaseră în jos. În acel moment, discipolii lui apropiați și-au făcut loc prin mulțime până la el și i-au rugat pe oameni, în numele lui Hristos, să nu-l mai chinuie cu întrebări prostești. S-au

---

1. Epistola întâia către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel 3:19, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1994. Toate citatele urmează această ediție.

2. „Și de așa împărți toată avuția mea și de așa da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi folosește”. Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel 13:3.

oferit, în schimb, să răspundă ei la toate nelămuririle naive asupra cărora unii încă stăruiau.

Într-un sfârșit, tuturor celor care nu erau botezați li s-a cerut să plece, adică celor care nu făceau parte din cercul de apropiați ai lui Pavel. Unii l-au implorat să-i boteze punându-și mâna pe capul lor, însă Pavel a refuzat ferm și le-a spus că vor fi botezați de învățătorii lor, care primiseră și ei harul acesta. La început, când abia venise în Corint, făcuse greșeala de a boteza câțiva oameni, însă mai apoi i-a auzit lăudându-se că primiseră sfânta taină chiar de la Pavel și dobândiseră astfel o parte din harul lui. Nu dorea să mai fie răspândite asemenea idei false, fiindcă el nu se considera cu nimic superior față de ceilalți.

Copleșit de gânduri, m-am întors acasă și m-am încuiat în camera mea. Firește că nu credeam ce spusese Pavel. De fapt, chibzuiam cum aș putea să-l contrazic. Îmi stărnise interesul însă latura lui umană și eram nevoit să recunosc că trăise probabil o experiență de neînțeles, care îl marcase profund și îi schimbase radical viața. În mod normal, vedeniile nu sunt ceva nemaiîntâlnit; mai ales în cadrul ritualurilor secrete, oamenii nu astfel de halucinații și rămân cu impresia că au intrat într-un soi de contact cu divinitatea. Totuși acest om părea diferit, iar ființa lui emana o forță nemaivăzută, nepământeană.

Era cu atât mai curios faptul că nu căuta să obțină privilegii sau daruri de la cei bogați și influenți, așa cum obișnuiau să facă preoții rătăcitori ai lui Isis sau alți așa-zisi vizionari. Cel mai nenorocit dintre sclavi sau omul cel mai sărac cu dubul părea să fie la fel sau poate chiar mai însemnat pentru el decât nobilii și învățații. Și Seneca spunea că sclavii sunt oameni, însă asta nu-l făcea să dorească să trăiască printre sclavi. Prefera alt gen de companie.

Mi-am dat seama în cele din urmă că oricum încercam să privesc lucrurile, de fapt căutam argumente împotriva lui Pavel, nicidecum în favoarea lui. O forță superioară părea să vorbească prin el, dovadă că nu puteam analiza obiectiv și rațional toate balivernele lui de om dement ca mai apoi să i le reproduc cu zâmbetul pe buze lui Gallio. Rațiunea îmi spunea că n-aș fi simțit o aversiune atât de vie față de siguranța absolută afișată de Pavel dacă învățăturile lui n-ar fi lăsat o impresie deosebită asupra mea.

Obosit de atâtea frământări, am simțit din nou nevoia de a bea din cupa de lemn a mamei mele, pe care tata o prețuia atât de tare și de care nu mă mai atinsesem de multă vreme. Am găsit-o în cufărul meu, am turnat niște vin în ea și am sorbit câteva guri. În odaie era aproape beznă, însă n-am aprins nici o lumină.

Din cauza funcției mele, eram obligat să particip la execuții. Atunci când un om e decapitat, trupul lui se mai zbate spasmodic câteva secunde, apoi se abandonează morții. Mi-am amintit de un episod din Britania când, după ce atacasem și pârjolisem un sat întreg, un legionar începuse să lovească cu vârful din metal al încălțărilor lui cadavrele britonilor și mă întreba printre hohote de râs: „După părerea ta, care e diferența dintre leșul unui om și cel al unui animal? Explică-mi, înțeleptule cu creastă roșie pe coif!”.

Filozofia înclinată spre rațiune din ziua de azi refuză orice speranță neamului omenesc. Omul are de ales între o viață de plăceri sau un trai disciplinat în slujba statului și a binei comune. O molimă, o piatră căzută de pe un acoperiș sau prăvălirea într-o groapă pot pune capăt cât și clipi vieții unui om. Cel înțelept își ia zilele atunci când viața devine de nesuportat. Plantele, pietrele, animalele și oamenii nu sunt decât niște îngrămădiri de atomi fără noimă. E tot una dacă ești un om bun sau unul rău. Zeii, sacrificiile, semnele prevestitoare nu-s decât superstiții acceptate de stat, în care se încred numai femeile și oamenii naivi.

Desigur, există și oameni precum Simon vrăjitorul sau druzii, care, dezvoltându-și anumite puteri spirituale, reușesc să cufunde un om într-un somn adânc, ca de moarte sau să-i controleze pe cei lipsiți de voință. Însă acele puteri se află în lăuntru lor și nu provin din afară. Eu sunt convins de asta, deși druzii au impresia că și-au dobândit puterile datorită viziunilor pe care le-au avut când au pășit în lumea subpământeană.

Un om înțelept poate servi drept exemplu pentru ceilalți numai prin vorbele și faptele lui, iar moartea lui voluntară va demonstra că viața și sfârșitul ei nu sunt decât niște fleacuri. Totuși, nu cred că un trai atât de rațional este și unul de dorit.

Cum stăteam cufundat în întuneric, dintr-odată parcă m-am simțit eliberat de orice fel de gând. Ținând în mână pocalul ei din lemn șlefuit, am început să simt prezența stranie și milostivă a mamei. Mă gândeam, de asemenea, la tata care chiar credea că acel rege al iudeilor înviase din morți după ce fusese răstignit și susținea că îl văzuse cu ochii lui când călătorea împreună cu mama prin Galileea. De când eram copil, mă temeam că se va face de rușine dinaintea oricărui om respectabil povestind acele istorii smintite.

Însă ce importanță mai aveau pentru mine părerile oamenilor respectabili din moment ce viața mea nu avea nici un sens? Desigur, e un țel nobil să fii cavaler în slujba unui imperiu care are drept țel să instaureze pacea și să ofere întregii lumi legea și disciplina romană. Dar, în acest caz, pot fi drumurile bune, apeductele și podurile impresionante și casele trainice din piatră un scop în viață? De ce trăiesc eu, Minutus Lausus Manilianus, și de ce exist eu pe lume? M-am întrebat și încă mă întreb acest lucru, chiar și aici, în această stațiune balneară unde doctorii încearcă să-mi vindece problemele de stomac. Astfel, ca să treacă timpul mai repede, îmi aștern viața pe hârtie pentru tine, fiul meu – tu, care tocmai ai primit toga virilă.

A doua zi mi-am luat inima în dinți și m-am dus pe ulița meșterilor de corturi ca să vorbesc cu Pavel între patru ochi. La urma urmei, era cetățean roman, nu doar un simplu evreu. Cel mai bătrân din breaslă știa foarte bine pe cine căutam și a izbucnit într-un râs zgomotos.

— Te referi la evreul învățat, nu? m-a întrebat el. Cel care a întors spatele legii și predică acum noua credință, amenințându-i pe evrei cu